

*Вільчик Т. Б.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РЕФОРМУВАННЯ РИНКУ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розвиток ринку юридичних послуг є однією з головних ознак цивілізованого суспільства. Він залежить від розвитку економіки взагалі, а тому лише сталий розвиток економіки та подолання негативних явищ у суспільному житті, наприклад, корупція, може стати поштовхом до розвитку юридичних послуг у нашій державі. Ринок юридичних послуг – одна зі складових бізнесу, на яку, природно, впливає криза, і яка постійно потребує змін. Специфіка розвитку юридичного ринку в Україні полягає в поступовому трансформуванні діяльності юридичних фірм, юристів та адвокатів із суто професійної діяльності у діяльність із ведення саме юридичного бізнесу [1]. Ринок професійних юридичних послуг – один з найбільш висококонкурентних. Однак, хоча Україна має в арсеналі величезну плеяду правознавців, проте варто зазначити, що, порівнюючи концентрацію юристів на душу населення у Німеччині чи США, Україна в рази поступається цим державам, маючи приблизно одного юриста на 7 тис.

мешканців. При цьому, у названих державах цей показник – один юрист на 120 громадян.

Україн важливим є вміння розвивати бізнес і генерувати нові проекти. Наявність різних практик дає змогу досліджувати нові ринки і бути готовим до жорсткої конкурентної боротьби. Починаючи з 2016 р., юридичні компанії почали змінювати вектор діяльності і відкривати нові практики і напрями. Сьогодні дуже затребувана вузька спеціалізація юристів, оскільки такі юристи мають глибокі знання у конкретній сфері та цінуються як клієнтами, так і юридичними фірмами [2].

Асоціація соліситорів Англії та Уельсу (далі – The Law Society), опублікувавши доповідь, присвячену майбутньому юридичної професії. Висновків, наведених у доповіді, організація дійшла на основі огляду й аналізу спеціальної літератури, круглих столів, конференцій та інших профільних заходів на відповідну тематику, а також інтерв'ю з експертами галузі та репортажів з «екскурсій» в юридичні фірми. В результаті була опублікована змістовна доповідь, в якій The Law Society представила свої висновки стосовно можливого «образу» юридичної професії у 2020 р. Отже, згідно з результатами дослідження існує 5 основних факторів, що здійснюватимуть вплив на юридичну професію через 4–5 років: світове та національне бізнес-середовище, глобалізація; спосіб придбання клієнтами юридичних послуг; технічний прогрес та інновації, що будуть використовуватися ринком; нові гравці на ринку та нові види конкуренції; політичні рішення і програми, що регулюють рівень доступу до правосуддя. Всі ці фактори згідно з даними дослідження не є ізольованими одне від одного, а працюють взаємопов'язано і впливатимуть на майбутнє юридичного ринку консолідовано [3].

Більш детально хотілося б зупинитися на деяких аспектах реформування адвокатури. Як запропоновані зміни (законопроект № [1013](#) про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) [4]) можуть вплинути на ринок надання юридичних послуг в Україні?

31 жовтня 2019 року Велика Палата Конституційного Суду України розглянула справу за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту № 1013 про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) вимогам статей 157 і 158 Конституції Украї-

ни та своїм висновком визнала законопроект таким, що повністю відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Очевидно, що Конституційний Суд України (КСУ) виніс рішення, яке суперечить попереднім його рішенням, тому доцільним було б обґрунтування фактичних змін своїх попередніх юридичних позицій.

Конституційне право на професійну правничу допомогу (ст. 59, ст. 131–2 Конституції України) справедливо відносять до основних конституційних гарантій права на доступ до правосуддя, яке, в свою чергу, є невід’ємною складовою права на судовий захист (ст. 55 Конституції України). Ефективність останнього значною мірою обумовлюється і рівнем правничої допомоги, що надається адвокатами. Об’єднання осіб, допущених до надання професійної правничої допомоги, в єдину професійну корпорацію з обов’язковими і єдиними для всіх правилами допуску до цієї діяльності, єдиним внутрішнім корпоративним контролем самоврегульованої організації та механізмом вирішення спорів між членами корпорації і їх довіреними особами з питань якості надання правничої допомоги, а також загальними для всіх підставами виключення з професії осіб, які порушують закон і не дотримуються стандартів якості – це механізм, що в повну міру вирішує завдання забезпечення громадян і організацій професійною правничою допомогою.

На цей час юридичні послуги надаються як адвокатами (адвокатськими об’єднаннями, бюро), так і суб’єктами підприємницької діяльності – юридичними особами (юридичними фірмами, юридичними компаніями) та фізичними особами-підприємцями. Проте, якщо адвокатська діяльність регулюється спеціальним законодавством і контролюється окремими органами, то до надання юридичних послуг іншими суб’єктами цього ринку окремих вимог не встановлено, тобто цей процес не контролюється з боку держави, що часто впливає на якість таких послуг. Економічний інтерес власників бізнесу у багатьох випадках є вищим над поняттям репутації юриста. Однією з причин цього є те, що в Україні засновником, учасником чи директором юридичної фірми може бути особа, яка не має юридичної освіти, як це вимагається, наприклад, у США. В таких країнах, як Австралія, Велика Британія, Кіпр, вимога щодо наявності юридичної освіти пред’являється лише до директора, що дозволяє залучати сторонніх інвесторів, фінансистів і менеджерів для більш ефективного розвитку та діяльності юридичного бізнесу. Крім того, сфери юридичної

практики юристів-підприємців в Україні майже збігаються зі сферами діяльності адвокатів, адже адвокати мають виключне право (так звану «монополію» на здійснення функцій захисту і представництва у суді).

Отже, ринок послуг, що надається юристами в Україні, є децентралізованим, не підлягає контролю ні з боку держави, ні з боку органів корпоративного управління. У такий спосіб держава не може гарантувати кожній особі право на професійну правничу допомогу, встановлене Конституцією України. У випадку прийняття законопроекту № 1013 виникне *необхідність змінювати велику кількість законодавчих актів, які регулюють діяльність юристів, що не є адвокатами*, для того, щоб вони користувались тим самим статусом, мали ті ж самі стандарти поведінки, що й адвокати.

Відсутність дієвих механізмів притягнення особи, що не має статусу адвоката, але разом із тим наділена правом представляти інтереси інших у суді, до юридичної відповідальності будь-якого виду, зумовлює індиферентність ставлення юриста до надання ефективної правової допомоги клієнтові. Так, наприклад, відповідно до рішення Апеляційного суду Харківської області від 19.11.2015 судом було встановлено, що питання надання юристом правової допомоги регулюються винятково Законом України «Про захист прав споживачів», а тому гарантії притягнення останнього до відповідальності, передбачені, зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також Законом України «Про безоплатну правову допомогу», на нього не поширюються [5]. Враховуючи у цьому контексті національну правозастосовчу практику, можна дійти обґрунтованого висновку, що визначена Законом України «Про захист прав споживачів» можливість притягнення юриста до цивільно-правової відповідальності крізь призму укладеної угоди, характеризується відсутністю дієвого результату.

За наявності диференційованих підходів зарубіжного законодавця до правового регулювання «ексклюзивності» адвокатської діяльності у державах-членах Європейського Союзу існує досить дієвий механізм реалізації права громадян на кваліфіковану правову допомогу, оскільки остання забезпечується відповідним комплексом заходів, пов'язаних з наглядом за наданням правової допомоги адвокатами або регламентацією контрольних механізмів за діяльністю юристів, які не мають ліцензії на здійснення адвокатської діяльності (наприклад, у *Фінляндії*) [6]. В деяких країнах Європейського Союзу, напри-

клад, у *Нідерландах*, правом складати касаційні скарги наділені не всі адвокати, а лише ті з них, хто має відповідну акредитацію при суді [7]. Для отримання статусу повіреного при апеляційному суді *Франції* передбачається складання спеціальних іспитів. Те ж саме стосується і адвоката при Касаційному суді і Державній раді, що є вищою судовою інстанцією у справах адміністративного характеру. Ці норми законодавства країн Європейського Союзу спрямовані на те, щоб у вищих судових інстанціях працювали найбільш досвідчені адвокати, які мають відповідну кваліфікацію та пройшли додаткову акредитацію.

Те, що для забезпечення ефективного захисту особи у суді можуть вимагатися конкретні юридичні кваліфікації, нещодавно підтвердив у своєму рішенні від 15.05.2019 і Європейський суд з прав людини, який у справі «*Moldavska v. Ukraine*» («Молдавська проти України») (заява № 43464/18) [8] вказав, що адвокатську монополію слід розглядати як кваліфікаційну вимогу, яка перш за все забезпечує ефективний захист.

Список використаних джерел:

1. Чумак Р. Особливість середовища юридичного бізнесу. URL: <https://areslex.com/blog/521-osoblivist-seredovishcha-yuridichnogo-biznesu> (дата звернення 12.11.2019).
2. Зоря А. Ринок юрпослуг: найбільш затребувані практики в Україні. URL: <https://radako.com.ua/news/rinok-yurposlug-2017-naybilsh-zatrebuvani-praktiki-v-ukrayini> (дата звернення 12.11.2019).
3. Родюк А. Огляд ЗМІ: про майбутнє юридичної професії. URL: <https://radako.com.ua/news/oglyad-zmi-pro-maybutnie-yuridichnoyi-profesiyi> (дата звернення 12.11.2019).
4. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19> (дата звернення 27.11.2019).
5. Рішення Апеляційного суду Харківської області від 19 листопада 2015 р. (судова справа 644/4629/14-ц). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53829798> (дата звернення 27.11.2019).

LEGAL DESIGN У РОБОТІ АДВОКАТА

6. Legal Aid Act (257/2002; amendments up to 720/2011 included). URL: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2002/en20020257_20110720.pdf (дата звернення 27.11.2019).

7. The Rules of Conduct of Advocates 1992. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/DEON_National_CoC/EN_Netherlands_The_Rules_of_Conduct_of_Advocates.pdf (дата звернення 27.11.2019).

8. ECtHR Kateryna Makarova Moldavska v.Ukraine, application no. 43464/18, May 14, 2019. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193900> (дата звернення 27.11.2019).

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
РАДА АДВОКАТІВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА: СУЧАСНИЙ ПІДХІД

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
11 грудня 2019 року*

ІЄ ПРАВОВА
ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ
ЮРИДИЧНИХ
ВИДАНЬ

Київ • Алерта • 2019

Організаційний комітет:

Бірюкова Аліна Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики, проректор зі спеціальної адвокатської підготовки Академії адвокатури України, заступник голови Науково-практичної ради Ради адвокатів Київської області, адвокат;

Погорецький Микола Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова Науково-практичної ради Ради адвокатів Київської області, адвокат;

Бойко Петро Анатолійович, Голова Ради адвокатів Київської області, член Науково-практичної ради Ради адвокатів Київської області, адвокат;

Легких Кирило Вікторович, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України, член Науково-практичної ради Ради адвокатів Київської області, адвокат;

Старенький Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат;

Бойко Юлія Юрївна, секретар Науково-практичної ради Ради адвокатів Київської області, голова кваліфікаційної палати КДКА Київської області, адвокат.

П84 Професійна правнича допомога: сучасний підхід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11 грудня 2019 р., м. Київ). Київ : Алерта, 2019. 264 с.

ISBN 978-617-566-606-7

До збірника увійшли тези доповідей та виступи науковців, практичних працівників, аспірантів і студентів із проблемних питань професійної правничої допомоги.

Матеріали друкуються в авторській редакції та мовою авторів, відповідальність за їх зміст несуть автори. Редколегія видання може не поділяти погляди, викладені у збірнику.

Розраховано на науковців, викладачів, практикуючих юристів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 347.065.4(082)

ISBN 978-617-566-606-7

© Академія адвокатури України,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Рада адвокатів
Київської області, 2019
© Видавництво «Алерта», 2019